

Bölüm 7

AMERİKAN ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA MBK-ABD İLİŞKİLERİ

Ferit Salim SANLI¹

GİRİŞ

19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti ile başlayan Türk-Amerikan ilişkileri günümüze kadar gelen uzun bir süreci kapsamaktadır. Türk-Amerikan ilişkileri resmi olarak ABD ile Osmanlı arasında Mayıs 1830'da imzalanan Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması ile başlamıştır (Armaoğlu, 2019: 11). Atatürk döneminde başlarda bir denge unsuru olarak algılanan Amerika Birleşik Devletleri daha sonra samimi bir dost olmuştur. Dostluk ilişkisinden sıyrılıp siyasal anlamda bir müttefik olması ise 2. Dünya Savaşı ve sonrasında dış politikada önemli bir amaç haline gelmiştir. İsmet İnönü döneminde inişli çıkışlı bir şekilde devam eden, yalnızlıktan kurtulma ve yardım alma temalı ilişkiler; Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesiyle birlikte hızla yükselmiştir. Bu dönemde ABD ile neredeyse tek yönlü bir dış politika izlenmiştir. 27 Mayıs 1960'ta darbe yapan ve kurulan Milli Birlik Komitesi (Hale, 2014: 164) ile idareyi tamamen ele alan askeri yönetim, dış politikada çok yönlü olmak istemesine ve içindeki Bağlantısızlar Hareketi'ne (Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı ve Doğu Bloku dışında kalarak herhangi bir güç blokuna dâhil olmayan ülkeler) katılmak isteyen subaylara rağmen Amerika ile ilişkileri korumaya özen göstermiştir.

MBK'nin ABD ile ilişkilerinin incelendiği bu çalışmanın ilk bölümünde Atatürk Dönemi'nin, 2. Dünya Savaşı ile sonrası yılların ve DP döneminin Amerika ile olan ilişkileri genel bir çerçevede tanımlanmıştır. İkinci bölümde ise basın ve Amerikan arşivleri ekseninde 27 Mayıs'ın Amerika tarafından nasıl algılandığı gösterilmiştir. Üçüncü bölümde MBK ve ABD arasındaki ekonomik-stratejik ilişkiler, Yassıada Yargılamalarına Amerika'nın yaklaşımı incelenmiş ve son olarak genel bir değerlendirme ile çalışma sonuçlandırılmıştır.

¹ Dr. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, feritalsimsanli@gmail.com

Türk - Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış

Millî Mücadele Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Millî Mücadele'nin başlangıç döneminde Türkiye ile Amerika ilişkileri, döneme dair araştırma kaleme alan İsmail Köse tarafından "mesafeli diplomasi" olarak değerlendirilmektedir. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti, Mondros Mü-tarekesini imzalamış ve bu ateşkesin hemen akabinde Yunanistan, İzmir'in işgali için psikolojik bir altyapı hazırlama teşebbüsüne başlamıştı. Bu minvalde Washin-ğton'daki Yunan diplomatik temsilcisi, ABD Dışışleri Bakanlığı'na bir muhtıra ve-rerek, " İzmir ve çevresinde Hristiyanların katledildiğini" Osmanlı'yı halen "İttihat ve Terakki kalıntılarının yönettiğini" vurgulamıştı (Köse, 2006: 186). Amerika, I. Dünya Savaşı'na Wilson Prensipleri doğrultusunda şartlı olarak girmişti, ancak İtilaf Bloğuna savaşı kazanmaları için verdikleri destek, kendilerinde dünya pay-laşımına dair müdahale ve nüfuz etme düşüncesini doğurmuştu. Bilhassa iktisadi ve ticarî konularda ısrarlı ve istekli davranan Amerika, diplomatik çerçeveye da-yanarak Ortadoğu bölgesine diplomatlarını ve temsilcilerini gönderdi ve Seleğ'in yorumuyla, Avrupa'nın "kurt politikacılarının" kendilerini Ortadoğu'ya çekme manevrasına ilgi göstermeye başladı (Doğanay, 2014: 374).

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkışı sonrasında başlayan Millî Mücadele ile birlikte Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun birçok yerinde yaşanan işgaller karşısında oluşan yerel direnişler, bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştı. Millî Mücadele'nin yürütücülerini diplomatik faaliyetlere ihtimam göstermiş, bu kapsamda ABD ile diplomatik ilişki kurulmaya başlan-mıştı. Diplomatik ilişki, hem Millî Mücadele'yi uluslararası arenada tanıtmak hem de İngiltere karşısında diplomatik güç elde etmek ağıısından önemliydi (Kıyanç, 2021: 124). Amerikan yetkilileri ise Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasını takip eden ilk aylarda Anadolu'daki harekete çok da fazla ilgi duymamıştı. Anado-lu'daki hareket resmî belgelerinden "Young Turk" geleneğinin bir yansıması olarak yorumlansa da Anadolu'da başlayan protesto, millî uyanış ve direniş sıradan bir olay olarak addediliyordu. Amerikalıların perspektifi Erzurum Kongresi öncesin-de değişmeye başladı (Köse, 2006: 186). Burada "manda" meselesi önemli bir rol oynayacaktı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı'nda gündeme gelen manda sistemine göre, yenilen merkezi devletlerden ayrılacak ülkelerin yönetimi Milletler Cemiyeti'ne bırakılacaktı. Henüz "bağımsız olma" yeteneğini haiz olmayan uluslar, Milletler Cemiyeti tarafından bu "yeteneğe" erişinceye kadar terbiye edilecek ve bu noktada Milletler Cemiyeti "büyük" bir devleti görevlendirecekti. Bu devlet, Mil-letler Cemiyeti'nin vekili olarak söz konusu milleti yönetirken, eğitilecek milletler

halkın gelişme derecesine, ülkenin coğrafi durumuna, iktisadi şartlarına bağlı olarak tasnif edilmişti (Aytepe, 2003: 475). Amerikan Başkanı Wilson, Türkiye’de bir manda yönetimi kurulması hususunda ısrarcı değildi, ancak Türkiye’de başta Wilson Prensipleri Cemiyeti olmak üzere, Amerikan mandasını talep eden ciddi bir kitle vardı. Amerikalılar bu bağlamda, bütün milleti temsil eden bir heyetin “manda talebi” olursa değerlendirebileceğini söylerken, Türkiye’deki manda taraftarları, Mustafa Kemal Paşa’yı kazanmaya çalıştı (Aytepe, 2003: 479). Amerika, Milletler Cemiyeti’nin Paris Konferansı’nda bir komisyon oluşturulmasını kararlaştırması üzerine King Crane Komisyonunun teşekkül ettirmiş ve komisyon adına görüşmeye gelen yetkililer, İstanbul’da görüştükleri Amerikan mandası yanlıları tarafından oldukça ciddi bir teveccüh görmüştü (Kıyanç, 2021: 128). Manda tartışmaları Erzurum’da toplanan kongreye de sirayet etmiş ve artık Amerikalılar da Anadolu’daki hareketi mercek altına almaya başlamıştı. Mesela Amiral Bristol, Erzurum’da toplanacak olan yapıyı “nationalist” olarak raporunda takdim etmişti. İlgilerinin altında “manda meselesi” olduğu açıktı. Nitekim 25 Temmuz 1919 günü Bekir Sami, Türkiye’nin birkaç farklı gücün nüfuzu altına girmesinden, Amerikan mandasını kabul etmesini “en uygun yol” olarak önerecekti (Köse, 2006: 189). Mustafa Kemal Paşa ise Bekir Sami Bey’e; Erzurum Kongresinde herkesin, ısrarla tam bağımsızlık istemekte olduğu, böyle bir kongrede ne olduğu belirsiz Amerikan Mandaterliğinden söz edilmesinin doğru olmayacağı cevabını vermişti (Aytepe, 2003: 480).

İstanbul’da Amerikan Mandası taraftarı Crane’in Sivas’ta toplanacak kongreye katılması için çaba göstermiş, ancak Crane kendisi yerine Sivas Kongresi’ne bir temsilci göndermeye karar vermişti. Sivas Kongresi’nde manda meselesi en çok tartışılan konulardan birisidir. ABD’li gazetesi Louis Edgar Browne’nin Sivas’a gelişi de bu amaçla kullanılmıştı. Sivas Kongresinde manda konusunda ilk sözü Mustafa Kemal aldı ve o sıralarda Sivas’a gelen Amerikalı gazeteci Edgar Browne’den söz ederek kendisiyle görüşüğünü, resmî bir sıfatı olmadığını, mandanın ne olduğunu kendisinin de bilmediğini, Amerika’nın Türkiye’yi manda altına almayı kesinlikle kabul etmeyeceğini bildirmişti (Aytepe, 2003: 481). Aslında Mustafa Kemal Paşa’nın da belirttiği üzere, Browne’nin herhangi bir resmî görevi bulunmamaktaydı. Ayrıca kongrede manda destekçilerini hayal kırıklığına uğratabilecek derecede görüşmelere tarafsız kalmıştı. Ancak onun ziyareti, Milli Mücadele’nin birinci elden ABD basınına anlatılması için önemli bir fırsat olmuştu (Kıyanç, 2021: 129).

Manda tartışmaları Sivas sonrasında Milli Mücadele önderleri tarafından nazikçe geçiştirilirken, Amerikan mandası taraftarları için Harbord’un Anadolu ziyareti oldukça önem arz etmekteydi. Ancak Harbord’un ziyareti mezkûr çevrelerin umutlarını boşa çıkarmış, ABD Senatosu da manda tekliflerini tamamen reddetmişti (Kıyanç, 2021: 132). Manda tartışmalarının sonuçlanması ile Amerikalıların

geleneksel “Monroe Doktrinine” geri dönmesi paralel bir seyir arz etmişti. Esasın-
da Paris Barış Konferansı sonrasında ABD kamuoyunu, Wilson’un dış politikası-
nın “iflas ettiği” görüşünü paylaşmış ve Wilson 2 Kasım 1920’de Cumhuriyetçilerin
adayı Warren Harding’e karşı giriştiği Başkanlık mücadelesini kaybetmişti. “İzo-
lasyonizm” politikasını takip etmeye başlayan Harding ilk konuşmasında, “hiç-
bir askerî ittifaka katılmayacaklarını ve malî bir taahhüt altına girmeyeceklerini”
vurgularken, Amerikan Hükümeti’nin Amerika kıtası dışında maceralara girişme-
yeceğini tekrarlamıştı. Türkiye’nin iç işlerine karışmayacağını zikreden Harding
başkanlığındaki ABD’nin Türkiye politikası, 1921 ve 1922 seneleri arasında “bekle
gör” siyasetinin dışavurumunu yansıtacak, ABD Anadolu’daki Millî Mücadele’nin
geleceği noktayı takip edecek ve ilişkilerin zaferin kazanılmasıyla aradaki münase-
betin istikameti farklı bir seyir izleyecekti.

Atatürk Dönemi Türk- Amerikan İlişkileri

Büyük Taarruz’un kazanılmasından sonra Amerika’nın Türkiye politikaları açısın-
dan önemli bir olay da İzmir’de yaşanmıştır. Büyük Taarruz’un zaferle sonuçlan-
masıyla birlikte Anadolu’dan kaçan Rum halk ve Yunan askeri İzmir’e yığılmış ve
sıkışmıştır. İngiltere ise bu olay üzerine Amerika ile iletişim kurmuş ve Amerikan
savaş gemilerinin sıkışan Rum halkı ve Yunan askerini tahliye etmesini istemiştir.
Amerika ise İngiltere’nin bu yardım talebinde ısrar etmesi üzerine sert bir tepki
vermiş ve Amerika’daki İngiliz elçiliğine Birleşik Amerika’nın Anadolu’nun parsel-
lenmesi sürecinde herhangi bir hisse talep etmediğini, Yunan ordusunun uğradığı
felaketten sorumlu olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Amerika, Anadolu’da yaşanan
felaketin sorumlusunun Avrupa diplomasisi olduğunu işaret etmiş ve olaylara di-
rekt olarak müdahil olmaktan kaçınmıştır (Armaoğlu, 2019: 31).

Millî Mücadele’nin kazanılması ve 1 Kasım 1922 tarihi itibarıyla saltanatın
kaldırılması ile birlikte, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Ankara’daki irade tek
müessil konumuna erişmiştir. Türkiye’nin geleceğine yön tayin edecek olan Lo-
zan Konferansı’na özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya’nın Amerika’yı konferansa
asil üye statüsünde katma çabalarına rağmen Amerika, Osmanlı Devleti ile savaş
halinde olmadığından gözlemci olarak katılmayı tercih etmiştir. Konferans gün-
deminde Amerika’nın çıkarlarını ilgilendiren pek çok konu olması Amerika’nın
konferansa katılma isteğini ve konferanstaki tavırlarını belirlemiştir. Amerikan
delegesi gözlemci sıfatı ile katılmasına rağmen oldukça aktif katılım göstermiş ve
hemen her konuda İngiltere’yi desteklemiştir. İnönü, konferans boyunca Amerika
ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Hatta Avrupa Cephesi’ne karşılık Amerikan
desteğini alabilmek için bazı tavizler göstermeyi de göze almıştır. Örneğin, İnönü
Musul’un alınması karşılığında petrol işletmeciliği için Amerika’nın tercih edile-

ceğini söylese de Amerikan delegesi bu teklife yanaşmamış ve Türkiye'nin sorunlarını önce Müttefiklerle çözmesi gerektiğini belirtmiştir (Armaoğlu, 2019: 32).

Lozan Konferansı devam ederken yaşanan önemli bir gelişme ise Bolu Milletvekili Dr. Mehmet Fuad (Köprülü) Bey'in Amerika'ya gönderilmesidir. Fuad Bey hem Milli Mücadele şehitlerinin ailelerine ve gazilere mâli yardım sağlayabilmek için hem de Amerika ile ilişkileri geliştirmek için üç aydan fazla (6 Nisan 1923- 11 Temmuz 1923) Amerika'da kalmıştır. Çeşitli şehirlere giderek temaslar kuran ve konuşmalar yapan Fuad Bey hem Türkiye için sempati kazanmış hem de yetimlere için 152 bin Türk lirası gibi dönemine göre yüksek bir meblağ toplamıştır (Köprülü, 1987: 943). Fuad Bey'in bu temasları ve Lozan Antlaşması'nın Mayıs 1923'te kesinleşmeye başlamasıyla Türk-Amerikan ilişkilerinin tekrar kurulması için görüşmelere başlanmıştır. "Türk-Amerikan Lozan Antlaşması" (Lozan Barış Antlaşması ile karıştırılmamalıdır. ABD, Lozan Antlaşmasına sadece gözlemci olarak katılmıştır, imza sahibi değildir) olarak da anılan 6 Ağustos 1923'te suçlu iadesine dair imzalanan "Genel Antlaşma" diplomatik ilişkiler için önemli bir adım olsa da Amerikan Senatosu, Ermeni Meselesi ve kapitülasyonlara dair madde olmamasından dolayı onaylamamış ve antlaşma yürürlüğe girmemiştir (Armaoğlu, 2000: 287-288). Antlaşmanın onaylanmamasından Amerika'nın Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerinin kötü olduğu anlamını çıkarmak doğru olmayacaktır. Çünkü bu antlaşma, Amerika Senatosu'nda son kez 1927'de oylamaya sunulmuş ve 50 lehte-34 aleyhte oy almış olmasına rağmen üçte iki çoğunluk sağlanamadığından yürürlüğe girmemiştir. Diplomatik temaslar ve oylama sonrası oluşan olumlu hava akabinde Amerikan Hükümeti diplomatik ilişkileri başka bir yolla kurmaya karar vermiş ve Joseph C. Grew'i ilk Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi sıfatı ile 1927'de Türkiye'ye göndermiştir. Grew, 12 Ekim 1927'de Atatürk'e güven mektubunu sunarak göreve başlamıştır (Armaoğlu, 1997: 3).

Atatürk döneminde yaşanan "Amerikan okulları krizi" ise iki ülke ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti sınırlarında 426 Amerikan Okulu, 17 misyonerlik merkezi ve 9 tane de Amerikan hastanesi bulunmaktaydı. Bu okulların büyük bir çoğunluğu ya savaş sırasında kapatılmış ya da Lozan Antlaşması sonrası sınırlarımız dışında kalmıştır. 1927'ye geldiğinde okulların sayısı sekize kadar düşmüştür. Ana faaliyeti misyonerlik olan bu okullar, American Board adlı kuruluşun gözetimi altında faaliyetlerini sürdürmüştür. American Board, Grew aracılığıyla bu okulların tekrar açılması için resmi ve gayriresmi temaslarda bulunsa da karşılık alamamıştır. Temaslar esnasında patlak veren "Bursa Amerikan Kız Koleji Olayı", sorunu bir kriz haline getirmiş ve çıkmaza sokmuştur. Bursa'da yaşanan olayla da birlikte okullar meselesi rafa kaldırılmıştır (Armaoğlu, 2019: 33-34).

Roosevelt'in başkanlığına kadar Türk-Amerikan ilişkisi resmiyette kalmıştır; fakat Roosevelt ise seleflerinin aksine Atatürk inkılaplarıyla yakından ilgilenmiş ve Atatürk ile aralarında samimi mektuplaşmalar olmuştur (Armaoğlu, 2019: 13). Roosevelt ile Atatürk arasındaki yakınlaşmada şüphesiz başkanlık seçimlerinden kısa bir süre önce ABD Genelkurmay Başkanı Mac Arthur'un Türkiye'yi 1932'de ziyaret etmesinin de etkisi büyüktür. ABD tarafından o tarihe kadar yapılmış olan en üst ziyaret Mac Arthur'un ziyaretidir. Ayrıca Atatürk de İstanbul'da yüksek bir mevkideki devlet adamını ilk kez kabul etmiştir. Atatürk, İkinci Dünya Savaşına dair öngörülerini bu görüşme esnasında Mac Arthur ile paylaşmıştır (Bulut,2008: 200-106).

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefat etmesi üzerine Başkan Roosevelt taziye telgrafı göndermiştir. Atatürk ile aralarındaki yakın ilişkiden dolayı cenaze törenine gelmesi beklenmiş, fakat Amerika'nın büyükelçilik düzeyinde temsili Türk hükümetinde burukluğa sebep olmuştur. Daha sonra Amerikan hükümetinin Türkiye ile ABD arasındaki mesafeden dolayı cenaze törenine geniş bir katılım gösteremediğini bildirmesi üzerine Türkiye bu konuyu büyütmemiştir (Armaoğlu, 2000: 295).

İnönü Dönemi Türk- Amerikan İlişkileri

İnönü, Atatürk'ün vefatının ertesi günü meclis tarafından cumhurbaşkanı seçilmiştir. İnönü, Atatürk'ten devraldığı sağlam temeller üzerine kurulu dış ilişkiler ve diplomatik çabaları sayesinde savaş dışı (Tuncer, 2012: 59-62) kalmayı başarmıştır. Savaş boyunca İnönü'nün savaş dışı kalma politikası başarılı olmuş ve Türkiye olası bir felaketten en az hasarla kurtulmuştur. Savaş bittiğinde ise dünyada yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye ise bu yeni düzende yalnız kalmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise Türkiye'den toprak talep etmiş ve boğazlar konusundaki baskısını artırmıştır. Komünizm tehlikesini engellemek isteyen Amerika ve dış politikada yalnızlıktan kurtulmak isteyen Türkiye yakınlaşmaya başlamıştır (Malkoç, 2006: 91). İngiltere ve Fransa'nın savaştan yorgun çıkıp Avrupa'da güç kaybetmesi, İran ve Yunanistan'daki komünist ayaklanmalar, Sovyetlerin Orta Avrupa, Orta-doğu ve Akdeniz'e sarkması Amerika'nın elini çabuk tutması için yeterli sebepler olmuştur (Armaoğlu, 2018b: 153).

Savaş sonrası İnönü dönemi Türk-Amerikan ilişkisi açasından 2 Kasım 1945'te ABD'nin verdiği nota ilişkileri kısa süreli de olsa olumsuz etkilemiştir. Amerika'nın boğazlar konusundaki tutumunu gösteren bu nota Montrö Sözleşmesi ile ilgilidir. ABD sözleşme hükümlerinin zamane koşullarına göre tekrar yapılandırılmasını istemiştir. Verilen notaya göre Boğazların Karadeniz'e kıyı devletler için her zaman savaş gemilerine açık olmalı, Karadeniz'e kıyısı olan devletler boğazlar üzerinde daha fazla söz sahibi olmalı ve Montrö'de imzası bulunan Japonya imza

sahibi devletlerden ıkarılmalıydı. ABD, savaş zamanı Sovyetler ile kurdukları iç birliğinin savaştan sonra da devam edeceğini umarak Karadenize kıyısı olan devletlerinin boğazlar üzerindeki söz hakkının artırılmasını istemiştir. Dönemin başbakanı Őukr Saraçoğlu ise 5 Aralık 1945'te yaptığı basın toplantısında ABD önerilerini temel alan ve ABD'nin de katılımcı olacağı bir konferansın toplanmasını istemiştir. Sovyetlere karşı ABD desteğini almak isteyen Türkiye, notaya karşı sert tepki vermekten kaçınmıştır. Nitekim ABD, Sovyet saldırganlığı karşısında yumuşak politikasından vazgeçmiş ve Türkiye'ye Boğazlarla ilgili iletteği taleplerinde de görüş değişikliğine gitmiştir (Tuncer, 2012: 170-172).

Sovyetlerin toprak talebi ve Boğazlar konusundaki baskısı Türkiye'yi Sovyet tehdidiyle baş başa bırakmıştır. Sovyetlere karşı yalnız kalan Türkiye'ye ise ilk açık destek Amerikadan gelmiştir (avdar, 2019: 30). Missouri Zırhlısı'nın Türkiye'ye gelmesi ABD'nin 'yanınızdayız' mesajıdır. Zırhlı 1944'te vefat eden ABD Büyükelçisi Münir Erteğn'n naaşını Türkiye'ye getirmek için 1946'da İstanbul'a gelmiştir. Soğuk Savaş arifesindeki bu gelişme Türkiye'de bayram gibi kutlanmıştır. İstanbul'da özel bir hazırlık yapılmıştır. Gazeteciler ve halk için özel ziyaret saatleri ayarlanmış, Beşiktaş'ta evler boyanmış, genelevler onarılmıştır. Hatta devlet memurlarına gelecek ABD askerilerine nasıl davranacaklarına dair eğitim bile verilmiştir. 'Missouri' isimli bir sigara çıkarılmış ve Ankarada aynı isimde bir lokanta dahi açılmıştır (Yaşlı, 2020: 60-62). Missouri Zırhlısının gelişi basında da geniş yer bulmuştur. Mümtaz Faik Fenik, 'Amerika'nın Hududu Akdeniz'dedir' başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Ahmet Emin Yalman ise zırhlıyı 'elikten Bir Barış Elçisi' olarak nitelemiş ve zırhlının gelişinden övgüyle bahsetmiştir. Falih Rifkı Atay ise Missouri'nin gelişi sonrası Amerikan bayrağındaki yıldızlardan birinin Türk ulusunun talih yıldıızı olduğunu yazmıştır (Yetkin, 2020: 264-266). Ayrıca Japonya'nın teslim belgesinin imzalandığı ve Amerikan donanmasının en büyük gemilerinden olan yani Amerika'nın gücünü simgeleyen zırhlı Karadeniz Boğazı'na, Sovyet suyolu üzerine gelmiştir (avdar, 2019: 30). Türkiye rahat bir nefes almış ve gemiyi tam manasıyla kurtarıcı bir kahraman gibi karşılamıştır. Savaş sonrası dış politikada yalnızlık çeken ve sürekli Sovyetler tarafından sıkıştırılan Türkiye için ABD hem koruma kalkanı hem de dış politikanın merkezi olmuştur. Missouri Zırhlısının Türkiye'ye gelişi, iki kutuplu dünyada Türkiye'nin hangi tarafta olduğunun ilanıdır.

Truman Doktrini ile birlikte yeni bir sürece girilmiştir. Armaoğlu'nun deyi-miyle Türkiye ve Amerika arasında 'tam ittifak' dönemi başlamıştır (Armaoğlu, 2019: 14). Missouri ziyareti sonrası ilişkiler hızla ilerlemiş ve Truman Doktrini ile Marshall Planı olarak bilinen yardımlar peş peşe gelmiştir (Armaoğlu, 2018a: 336-338). Truman Doktrininin esas yöneldiği lke Yunanistan'dır. Türkiye'nin Batı savunması için önemi belirtilerek yardıma dâhil edilmiş ve Türkiye'ye 100 milyon

dolarlık yardım yapılmıştır (Armaoğlu, 2018a: 337). Daha geniş çapta bir yardım planı olan Marshall Planı'na Türkiye, zellikle İnönü'nün diplomatik çabalarıyla dâhil olmuştur. 4 Temmuz 1948'de Türkiye ve ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması'yla Türkiye de kredi alacak ülkelerden birisi olmuştur. Amerika ile olan ilişkisinde önemli ölçüde ilerleme kaydeden Türkiye'nin bir sonraki hedefi ise NATO'ya (Armaoğlu, 2018a: 351) girebilmek olmuştur. 1949 ve 1952 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkisini İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda ksteklemiştir (Armaoğlu, 2019: 15). 1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle Türk- Amerikan ilişkileri farklı bir boyut kazanacaktır.

Demokrat Parti Dönemi Türk - Amerikan İlişkileri

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte dış politika tamamen ABD çizgisine girmiştir. Bu dönemde dış politikada meydana gelen Kıbrıs, Ortadoğu ve Balkanlara dair meselelerde "Amerika ile ne kadar uyumlu hareket edersek o kadar yardım alırız" anlayışı hkim olmuştur (zcan, 2017: 97). DP ve muhalefetteki CHP, Amerika ile diplomatik ilişkiler konusunda tam bir iç birliği içinde olmuştur. Bu iç birliği Türkiye'nin NATO'ya girişi sürecinde de birkaç prz dışında mevcudiyetini korumuştur. NATO yeliğini bir hak olarak gören Türkiye, İnönü döneminde katılabilmek için birçok adım atmıştır. Pakta dâhil olabilmek için yapılan girişimler, Türkiye'nin Atlantik'e kıyısı olmadığı gerekçesiyle karşılık bulmamıştır. 1949'da Fransa'nın Cezayir'deki topraklarının da pakt kapsamına alınması Atlantik kıyısı şartının göstermelik olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu gelişme neticesinde Türkiye, 1950 genel seçimleri arifesinde NATO'ya girebilmek için tekrar başvuru yapmış, fakat sonuçsuz kalmıştır (zcan, 2017: 108-109). NATO'ya giriş sürecine ivme kazandıran gelişme ise şüphesiz Kore Savaşı'dır. Başbakan Adnan Menderes, Kore Savaşı'na 'hr dünyanın diğer unsurlarıyla birlikte asker gönderilmesini' NATO yeliği için kaçınılmaz bir fırsat olarak grmştir (Oran, 2009: 545). Kore'ye asker gönderimi konusunda CHP ve DP arasında sadece gnderiş şekli açısından prz yaşanmıştır. Hkmet meclis onayına sunmadan 4500 kişilik tugaı Kore'ye gönderme kararı almıştır. Dönemin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, kararın ulusal bir nitelik taşıması için meclis tarafından onaylanması gerektiği konusunda hkmeti ikaz etse de DP kararın sadece kendisine ait olmasını istemiştir. Nitekim CHP'nin kararın ortağı olma isteği DP tarafından *bozguncu propaganda* olarak nitelendirilmiştir. Yani Kore meselesinde muhalefet ile iktidar arasında yaşanan sürtüşme asker gönderme kararının nedeni konusunda değil nasılı konusunda yaşanmıştır (zcan, 2017: 104-106). DP'nin karardan hemen sonra yaptđı başvuru da reddedilmiş olsa da savaştan sonra Türkiye 1952'de NATO'ya ye olmuştur.

“Amerika, Amerika, Türkler dünya durdukça,

Berberdir seninle, Hürriyet savaşında.

Bu bir dostluk şarkısıdır, Kardeşliğin yankısıdır,

Kore’de olduk kan kardeşi, Sönmez bu dostluğun ateşi.

Azmimizdir hür yaşamak, Dünyada sulhu sağlamak.” (Yaşlı, 2020: 85).

1950’lerin ilk yarısında popülerleşen ve Celal İnce’ye ait olan bu şarkı, DP’nin Amerika ile olan ilişkisinin özeti gibidir. Bu dönemde ilişkilerin ne denli iyi gittiğine dair başka bir örnek ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın 1954’te ABD’ye yaptığı ziyarettir. ABD Başkanı Eisenhower’ın daveti üzerine ABD’ye gitmek için İstanbul’a gelen Bayar, burada coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmış ve gidişinden itibaren neredeyse ziyaretin her günü manşetlere taşınmıştır. Bayar’ın ABD’de de görkemli bir şekilde karşılanması ziyaretin ABD için de önemli olduğunu göstermektedir. Amerika’da Bayar’a Liyakat Nişanı verilmiştir. Amerikan parlamentosunda konuşma yapan Bayar, iki ülkenin amaçlarının aynı olduğunu ve kadar birliğı yaptıklarını belirtmiştir. Bayar ayrıca aynı konuşmasında Türkiye’nin ortak cephenin en ileri noktasındaki hem askeri hem de ekonomik açıdan gelişmekte olan bir ülke olduğunu ve hür milletlerin varlıklarının devamı açısından bu ortak cephenin son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Yine aynı konuşmada “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” övülmüş ve Amerikalı yatırımcılar ülkeye davet edilmiştir. Bayar’a New York Belediye Başkanı tarafından şehrin anahtarı, Colombia Üniversitesi tarafından ise Fahri Doktora unvanı verilmiştir. Ayrıca Bayar’ın New Jersey’ye geldiğı gün Türk Günü, Washington’a ulaştığı gün ise Celal Bayar Günü ilan edilmiştir (Erdem, 2020: 138-141).

ABD tarafından iade-i ziyaret ise beş sene sonra 1959’da gerçekleşmiştir. ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower’ın 1959 Aralığında yapacağı ziyaretler arasında Türkiye’ye de uğraması ihtimali dile getirilmiştir. Yapılan açıklamalar sonrasında olayın resmîyet kazanması üzerine o sırada CENTO Vekiller Konseyi Toplantısı için Amerika’da bulunan Başbakan Menderes, Cumhurbaşkanı Bayar adına Eisenhower’ı Türkiye’ye davet etmiştir. Ziyaret öncesi Türkiye’de yoğun hazırlıklar yapılmıştır. ABD’nin müttefikliğinin yanında Türkiye’ye başkan düzeyinde yapılan ilk ziyaret olma özelliğini de taşımaktadır. Ziyaretin önemi yapılan hazırlığın önemini de artırmıştır. Hatta Eisenhower’ın kalacağı Konutlar Köşkü’nde sık sık elektrik kesintisi yaşandığı için köşke bir elektrik motoru dahi yerleştirilmiştir. Belediye otobüsleri karşılama için halkı bedava taşımış ve Başkanın geçeceği yerler özenle süslenmiştir. Ankara, İstanbul Konya ve Erzurum, Eisenhower’ı fahri hemşehri ilan etmiştir. Ayrıca Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Eisenhower’a fahri doktora unvanı (unvan beratının yazılacağı kâğıt Japonya’dan getirtilmiştir) vermiştir (Dilek, 2010: 300-304).

1950'ler (her ne kadar sonlarına doğru ikili ilişkilerde bozulmalar olsa da) Türkiye'nin NATO ve ABD ile olan ilişkilerinde 'altın çağdır (Hale, 2003: 125). Nitekim DP döneminde ABD ile 54 ikili anlaşma yapılmıştır (Oran, 2009: 556). DP iktidarının son yıllarında ABD ile ekonomik ilişkiler sıkıntıya girmiştir. Türk hükümetinin 1954'teki 300 milyon dolarlık kredi talebinin ABD tarafından reddedilmesi (Karpas, 2010: 498) sıkıntının boyutunu göstermektedir. İktidarının son zamanlarında Menderes, Soğuk Savaşın şiddetli günlerinde Amerika'nın vermediğini Sovyetler'den alma, "hiç değilse bunu bir koz olarak kullanma hevesiyle" Moskova'ya gideceğini açıklamış (Avcioğlu, 2013: 413), ancak 27 Mayıs darbesiyle birlikte bu teşebbüsü akamete uğramıştır.

MBK, 27 Mayıs Darbesi ve ABD'deki Yansımaları

27 Mayıs 1960'ta ordu DP iktidarını devirerek ülke idaresini ele aldığını bir bildiri ile halka duyurmuştur. Bildiride zellikle Atatürk'n 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesi ve NATO ile CENTO'ya bağlılık vurgulanmıştır (Hale, 2003: 158-159). Bu vurgular aynı zamanda darbecilerin izleyeceği dış politikanın rotasıdır. Darbenin ertesini günü cuntanın lideri Cemal Grsel Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı ilan edilmiştir. Kurumsal olarak Atatürk'ten daha geniş yetkilere sahiptir (Zurcher, 2017: 352). Yani ülkeyi yönetecek MBK'nin başkanı Grsel, dış politikada da etkileyici faktörlerden birisi olacaktır.

Darbecilerin ilk işlerinden birisi Dışışleri Bakanlığına Selim Sarper'i getirmek olmuştur. Hlbuki hükümet kurulduğunda "Dış İşleri Bakanı" olacak kişi olarak Fahri Korutürk'n ismi belirtilmiş, hatta hükümet listesinde adı akşam 19.00 dolaylarında radyoda ilan edilmiştir (Sanlı, 2019: 120-121). Esasında 27 Mayıs'ın ilan edildiği radyo bildirisinden itibaren cuntacı subayların Selim Sarper ile ilişkisi mevcut olmuştur. Türkeş tarafından okunacak bildirinin, Mayıs ayında TBMM tarafından kabul edilen Türkiye-ABD arasındaki anlaşmanın içeriğine uygun olmadığına dair Sarper'i ihtilal kararghına çağırarak Sezai Okan ve Sami Küçük; Sarper'den "ABD'nin ihtilale müdahalesini sağlayıcı gizli bir madde olup olmadığını" teyit ettirmişlerdir (zdağ: 2004: 202).² Türkeş de, İpekçi ile paralel bir şekilde, başlangıçta Sarper'in bu görevi reddettiğini ifade etmiş ve řu cümleleri kullanmıştır: "MBK, kurulunca bakanlar tespit edilirken, hişbir partiye mensup olmayan kişileri almak prensibimizdi, bu hişbir zümreye karşı olmamak, tarafsız olmak ilkemizin sonucuydu, başta Dışışleri Bakanı Fahri Korutürk't, ama Selim Sarper, Grsel'in yanına gelerek rica etti ve radyoda okunan listeyi değiştirttik" (Sanlı, 2019: 121). Bu anlatımlarla birlikte, Sarper'in Dış İşleri Bakanı olarak tayin edilmesi-

² Yalçın Küçük, 27 Mayıs ilan metninin bir nüshasının Amerikan Büyükelçiliği'nin bahçe kapısına atıldığını iddia etmekte ve bu geleneği II. Meşrutiyeti ilan eden nesilden tevarüs ettiğini ne sürmektedir (Küçük, 2005: 345).

nin, darbenin “Batı bloku” hatta bilhassa Amerika ile ilişki dairesini çizmek adına çok stratejik olduğu yönünde yorumlarda literatürde yer almaktadır (Küçük, 2005: 345). İpekçi ve Türkeş de, Amerika bağlantısı vurgusu yapmadan, Sarper’in atanmasının komite açısında oldukça önemli olduğu bulunduğunu belirtmektedirler (Sanlı, 2019: 122). Nitekim Amerikan arşivlerinde yer alan bilgiye göre darbenin hemen akabinde ABD Büyükelçisi’nin Cemal Gürsel ile tanışmaya geldiği ve gayri resmî olarak gerçekte görüşmede Sarper’in tercüman olarak bulunduğu bilgisi de bu çerçevede zikredilmesi gereken bir noktayı teşkil etmektedir (FRUS, 28 Mayıs 1960: 365). Yazı dâhilinde görüleceği üzere ABD’lilerin Selim Sarper ile bu süreçte tesis ettiği ilişki oldukça uyumlu bir diplomatik münasebeti gösterecektir.

Amerikan Arşivlerinde 27 Mayıs Darbesi

ABD yeni Milli Birlik Komitesi’ni 30 Mayıs 1960’ta tanımıştır. Hükümetin dış politikada izleyeceği ilkeler Batılı ülkelerde özellikle Amerika’da memnunluk yaratmıştır. Nitekim ABD Başkanı Eisenhower 11 Haziran’da Gürsel’e gönderdiği bir mesajla Türkiye ile samimi münasebetlerin devamından memnuniyet duyacağını belirtmiştir (Gönlübol, 1987: 323-324). Raporlara baktığımızda darbe ABD için sürpriz bir gelişme olmamıştır. CIA (Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı) darbeden bir yıl önce ülkedeki siyasi gelişmeler karşısında ordunun üst kademelelerinden bir darbe yapma ihtimali üzerinde durmuştur (Akça-Kıyanç, 2018: 534). Darbe sonrasındaki ilk CIA raporlarında ise genel bir değerlendirme yapılmıştır. MBK’nin Mısır’daki askeri rejimlere benzer bir yönetim kurmak istemediği ve yönetimi erkenden sivillere devretmek istediği belirtilmiştir (Düzeyli, 2019: 92). Nitekim darbenin ertesi günü ABD Büyükelçisi Warren, Sarper ve Gürsel arasında geçen görüşmede demokrasi garantisi verilmiştir. Bu görüşmede Gürsel insan haklarının çok fazla ihlal edildiğini, DP yöneticilerine kötü muamele yapılmayaçağını ve profesörlerle yeni anayasa hazırlanacağını söylemiştir. Görüşmede ayrıca Gürsel’in Warren’a, bizzat kendisinin dahi Menderes Hükümeti’ni “ikaz ettiğini” ancak Menderes’in bu “ikazlara” aldış etmemesinden ötürü darbeden başka çareleri kalmadığını iletteği görülmektedir. Warren ise “hür dünya” adına Amerika’nın Türkiye olan iyi ilişkilerini devam ettirme hususundaki kararlılığını aktarırken; Türk ordusunun Atatürk geleneğinden mirasla, siyasete karışmama pratiğinin 27 Mayısla bozulduğunu ve “pandoranın kutusunun” açıldığını dile getirmiştir. Bu minvalde Latin Amerika’daki menfi örnekleri referans gösteren Warren, ordunun gelecekte “siyasetle meşbu” olabileceğini dair endişelerinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre seçimlerin hızlı bir şekilde yapılması, devrik DP’lilerin adilane bir şekilde muhakeme edilmesi, Türkiye’nin “hür dünya” içerisindeki pozisyonuna yakışır olacaktır.³ Büyükelçi benzer düşüncelerini 11 Ağustos 1960 itibarıyla da raporla-

³ . Latin Amerika’da gerçekte bir çok darbe girişimini müşahede ettiğini belirten Büyükelçi Warren, 27 Mayıs’ın “şimdiye kadar gördüğü en kati ve en hızlı darbe olduğunu zikretmiştir (FRUS, 28 Mayıs 1960: 365).

rında aktarmıştır. 27 Mayıs'ı daha önce tecrübe ettiği diğer darbelere göre oldukça başarılı olarak addeden, bu meyanda Paraguay'da sadece on üç ayda yedi cumhurbaşkanının değiştiğini önermesine referans veren Büyükelçi; Türkiye'nin mevcut uluslararası anlaşmalarına sadık kalacağına dair tereddütlerinin olmadığını ve bu hususta Selim Sarper'e de ayrıca teşekkür edilmesi lazım geldiğini ifade etmiştir (FRUS, 11 Ağustos 1960: 376).

Darbenin ilerleyen sürecinde Amerikalıların, Türkiye'nin hemen sivil idareye geçeceği yönündeki kanaatlerinde değişim olmuştur. Grsel'in 8 Ağustos itibarıyla, müstakbel seçimlerin 27 Mayıs 1961'de yapılabileceği beyanatını tahlil eden bir raporda, hkmete yakın isimlerin bu tarihi oldukça erken bulduğu hatta kendilerine ulaşan bazı raporlarda "devrimin ruhu" ile hareket edecek bir neslin inşası için 10-15 sene beklenilebileceği ihtimalleri üzerinde durulmuştur. Geçici hükümet devrimi kendi kafasında meşrulaştırmadığı müddetçe bu düşüncelerin ortadan kalkması kolay olmayacaktır. Belki tasavvur edilen Senato'da MBK yeleri belirli bir süreliğine ya da hayat boyu senatör yapılırsa, onların en azında gelecek kaygıları ortadan kalkacaktır (FRUS, 11 Ağustos 1960: 376).

Amerikan arşiv belgelerinde MBK'nin yapısı da incelenmiştir. 19 Temmuz 1960 tarihli hariciye raporuna göre MBK yeleri genellikle kamuoyu önüne çıkmaktan imtina etmektedir. MBK Başkanı olarak, her ne kadar "perde arkasında" başka glerin olduğu gibi tezler ne srl de, Grsel güçlü bir pozisyonu temsil etmekte ve komite içerisinde eşitler arasında birinci, *primus inter pares*, rolünü ifa etmektedir (FRUS, 19 Temmuz 1960: 371). Başka bir raporda, Sarper'in kendisine ilk görüşmede Grsel için parlak bir beyine sahip olmadığını zikrettiğini, ancak süreç içerisinde Sarper'in bu yargısını revize etmek durumunda olduğu tespiti mevcuttur. Zira Warren'a göre Grsel zeki, sadık, vatanperver gibi özellikleri yanında "tam bir Devlet Başkanı gibi konuşan, hareket eden tutarlı ve dikkatli bir lider portresi çizmektedir (FRUS, 11 Ağustos: 376). Nitekim Sarper de Grsel riyasetindeki Türkiye'nin, farklı spekülasyonlara rağmen, Batı ittifakı içerisinde yerini muhafaza etmedeki kararlılığını Amerikan hariciyesine bildirirken, Grsel'in ılımlı ve istikrarlı bir yoldan ayrılmayan bir idare karakterini haiz olduğunu vurgulamıştır. MBK'nin askerî müdahalenin başından itibaren NATO ve CENTO'ya bağlılığını ifade ettiğini zikreden Sarper; Türkiye'nin hibir Şekilde bu kararlılığından ricat etmeyeceğini bildirmiştir (FRUS, 21 Eylül 1960: 377).

Cemal Grsel'den sonra MBK içerisinde kamuoyunda en çok tanınan kişi ise Alparslan Türkeş iken bir diğer önemli isim olarak, darbenin örgütlenmesinde ve yürütülmesinde merkez bir rolü olan Cemal Madanoğlu zikredilmektedir. Rapor- da ayrıca Trkeşe dair kendisinin İnönü tarafından 1944 yılında Turancılık davasında yargılandığı zikredilmekte ve kendisinin hem Amerika hem de Batı Alman-

ya ile iyi ilişkileri olduğu belirtilmektedir. Rapora göre MBK içerisinde, Nasır'ın "hür subaylar" modeli kalıcı bir askerî yönetim kurma eğilimi güçlü olmasa da hemen seçim yapma gibi bir motivasyonları da bulunmamaktadır. Bununla birlikte komite içerisinde ihtilaflar bulunmakta olsa da rapor bunu siyaseten tecrübesiz bir idarede yaşanması tabii bir durum olarak yorumlamaktadır. İhtilafların ise muhtelif sebepleri bulunmaktadır. Bu minvalde komite içerisindeki genç subaylarla, tecrübeli ve üst rütbeli subaylar arasındaki çatışmalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca komite içerisinde müstakbel seçimde iktidarın CHP'ye geçmesini isteyenler ile bundan hoşnut olmayıp sair partileri teşvik etmek ya da siyasi bir özne olarak hareket etmek isteyenler mevcuttur. Rapor bu hususta bir öngörüde bulunarak bazı MBK üyelerinin Türkiye'nin siyasi geleceğinde önemli roller oynayabileceği kanaatinde dir (FRUS, 19 Temmuz 1960: 371).

Diğer bir raporda ise MBK içerisindeki ihtilafa tekrar değinilmektedir. Büyükelçi "fanatik şevkleri ve sıra dışı duyguları olarak" nitelediği Türkeş'i Gürsel'den sonraki en önemli kişi olarak görmekte ve komite içerisinde bir manevra yapabileceğini öngörmektedir. Bu noktada karşısına Madanoğlu başta bazı yüksek rütbeliler çıkacaktır. Amerikan belgelerine de yansımış olduğu üzere komite içerisindeki huzursuzluklar zamanla şiddetlenmiş ve başta Türkeş olmak üzere 14 subay, 13 Kasım 1960 tarihinde MBK'den tasfiye edilmiştir. Amerikalılar bu hadiseyi yorumlarken MBK dâhilinde zaman içerisinde radikaller ve Batı yanlıları olmak üzere iki ana kliğin teşekkül ettiğini ve Gürsel'in tercihini Batı yanlılarından kullanarak radikal üyeleri tasfiye ettiğini ileri sürmektedir. Raporu inceleyen araştırmacılar, raporun üslubu çerçevesinde ABD'lilerin de bu tasfiyeden memnun olduklarını, ancak halen Türkeş'i önemli bir siyasi figür olarak addettiklerini beyan etmektedir (Okur- Güç: 2019: 66). Amerikalılar, Türkeş ve arkadaşlarının faaliyetlerini tasfiyeden sonra da takip etmiştir. Nitekim yeni ABD Büyükelçisi Hare tarafından tanzim edilen 2 Eylül 1961 tarihli bir rapor Türkeş'in darbe hazırlığı içerisinde olabileceği ihtimali üzerinde durur. Belgede, Türkiye'deki genel teveccühün, askerî idareden sivil idareye geçiş olduğunu bundan ötürü de mutasavver darbenin temellerinin zayıf olduğu düşünölmektedir. Ayrıca edinilen bilgiler, Türkeş'in ordu dâhilinde çok güçlü bir ekibi olduğunu, ya da herhangi bir yurt dışı desteği olduğunu göstermemektedir. Buna mukabil ordu dâhilinde muhtelif sebeplerden ötürü rahatsızlık duyan genç subayların Türkeş ile aynı felsefeyi taşıyabileceği ihtimalini de işaret etmektedir. Yine de Türkeş'in yakın gelecekte başarılı bir darbe girişimi gerçekleştiremeyeceğini düşönen rapor, seçim sonuçlarının bu durumu değiştirebileceğini de eklemektedir (FRUS, 2 Eylül 1961: 369).

27 Mayıs Darbesi Sonrası Amerikan İlişkileri

Ekonomik ve Stratejik İlişkiler

MBK'nin en büyük gündem maddelerinden birisi ekonomi olmuştur. Nitekim darbenin hemen akabinde Gürsel, Menderes'ten iyi bir hazine devralmadıklarını belirterek Haziran ayı maaşlarının ödenebilmesi için Amerikan Büyükelçisi Warren'den destek istemiştir (FRUS, 28 Mayıs 1965: 365). Gürsel'e göre DP döneminde gelen Amerikan yardımları plansız harcanmıştır. Yeni gelecek yardımlar planlı kalkınma için kullanılacaktır. MBK'nin bir diğer sorunu da orduda belli tasfiyeler yaparak orduyu revize etmek istemesidir. Bu sorun için yine ABD kapısı çalınmıştır. Arşiv belgelerine göre emekli edilecek askerlerin ikramiyelerinin ve maaşlarının ödenebilmesi için desteğe ihtiyaç vardır; fakat ABD yasaları yardım fonlarının bu şekilde kullanılmasını engellemektedir. Türkiye bütçesinin farklı unsurlarının fonla destekleneceği ve MBK'nin sorunu bu sayede çözebileceği belirtilmiştir (FRUS, 2 Ağustos 1960: 374). Bir başka belgede ise Büyükelçi Warren ABD'yi uyarılmaktadır, zira ona göre Gürsel önderliğinde MBK'nin, darbe şartlarında ve ekonomik baskılar altında ABD'den gerekli yardımı görmezse yönünü çevirebileceği ihtimali bulunmaktadır. Sovyetler, Türkiye'ye yüzde üç faiz karşılığı 500 milyon dolar kredi önermiş ve mezkûr şartlarda olan bir yapıyı bu teklif karşısında kayıtsız kalması zor görünmektedir. Bu durum başta ABD olmak üzere Batı dünyası için "trajik" olacaktır. ABD, Türk halkının dostudur ve bu kaotik ortamdan SSCB'nin istifade etmemesi için ABD hükümetinin Türkiye'ye elinden geldiği müddetçe yardım etmesi zaruridir. Zira her ne kadar çatlak sesler gelse de MBK'nin ABD'ye, NATO'ya, CENTO'ya sadık kalmaya çalıştığı gözlemlenmektedir (FRUS, 11 Ağustos 1960: 376).

MBK'nin bu dönemde ABD'den bir talebi de ordu içerisinde gerçekteşirmek istedikleri tasfiye için yardım istemek olmuştur. Tarihe EMİNSU olayı olarak geçecek ordu içi tasfiye öncesinde MBK, ABD'den malî yardım talep etmiştir. 28 Temmuz tarihli bir belgede Gürsel ve Türkeş'in ABD'den malî yardım talep ettikleri ve bu talep karşılanmazsa, "parayı herhangi bir yerden bulabileceklerini" ilettikleri belirtilmektedir. Belgede "herhangi bir yer ibaresinin" Sovyetleri ima ettiği, ancak mevcut hükümetin Sovyetlerle yakınlaşma siyaseti gütmeyeceğini tasavvur ettikleri bildirilmektedir (Okur-Güç, 2019: 64-65). Mevcut rejim adına Selim Sarper'in "ne kadar önemli bir teknokrat" olduğunun tekraren ifade edildiği 2 Ağustos 1960 tarihli bir belgede ise ABD Generali Norstad'ın Gürsel'e tasfiye hususunda, "sistematik bir temizlik yapmamaları gerektiği"; tasfiye planında adilane davranılması lazım geldiği ve bu tasfiyenin Türk ordusunun mevcut düzenini sarsmamasının icap edildiğini telkin ettiği zikredilmiştir. Raporda MBK'nin talep ettiği 10 milyon doların, "tasfiyenin adilane yapılması" durumunda verilebileceği, ancak kanunen

ABD fonlarının emekli maaşları ödenmesine müsaade etmediği için, “geçici hükümet” maaşları için ek bütçe çıkarmaları gerektiği belirtilmiştir (FRUS, 2 Ağustos 1960: 374). Nitekim raporun tarihinden bir gün sonra ordudan 235 general ve 5000’e yakın subay tasfiye edilirken, emekliye ayrılan subaylar Emekli İnkılap Subayları (EMİNSU) adında bir dernek kuracak ve asker kökenli bir cemiyet olarak iktidar karşısında önemli bir mahfil haline gelecektir (Sanlı, 2019: 71).

MBK ekonomik sorunlarla uğraşırken ABD’de başkan değişmiştir. Yeni Başkan John F. Kennedy, muhtemelen başarısız görölen (DP ile ilişkisinin iyi olması nedeniyle raporlarında iyimser davranmış ve darbeyi öngörememiştir) Warren’i görevden almıştır. Bu seçimleri MBK de yakından takip etmiştir. Kennedy’nin seçilmesinden hemen sonra Gürsel’in en çok merak ettiği konular ABD’nin politikasının ve yardımlarının ne ölçüde değişeceğidir. MBK-ABD ilişkisinin bir diğer boyutu ise Sovyetlere karşı savunma stratejileri odaklı olmuştur. MBK ve Sovyetlerin ilk karşı karşıya gelişi 28 Haziran 1960’ta olmuştur. Darbe sonrası Türkiye politikalarında değişim olacağını düşünöen Sovyet lideri Nikita Kruşçev, Gürsel’e 28 Haziran 1960’ta tarafsızlık politikasını takip etmesini öneren bir mektup göndermiştir. Gürsel ise cevap olarak Türkiye’nin NATO ve CENTO’ya bağlı olduğunu, tarafsızlığın geçerli bir politika olmadığını belirtmiştir (Uslu, 2016: 175-176). Kruşçev’in bu hamlesine karşı MBK ilk büyük sınavını başarıyla geçmiştir. ABD Başkan seçimlerinden bir hafta öncesine tekabül eden 5 Kasım tarihli raporda ise, Türkiye’nin doğrudan saldırı altında olmasa da, mütemediyen Sovyetlerin baskısı altında olduğu ve bu baskının bazen nitelik değiştirerek ısrarlı yardım teklifleri vasıtasıyla da gelebildiği zikredilmiştir. Gürsel, ABD’lilere Türkiye jeopolitiğinin kendine münhasır özelliği hasebiyle sadece Sovyet değil, bilhassa Güney’den hissedilen Nasır tehdidi ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Bundan ötürü Türkiye bu tehlide karşılık diğer Arap devletleriyle ilişkilerini daha da geliştirmeli ve Arapları Nasır’dan uzaklaştırmalıdır. Amerikan Büyükelçisi ise Gürsel’e cevaben, Amerikalıların Türkiye’nin jeopolitik durumu ve diplomatik tasarruflarının idrakinde olduklarını, ABD’de yaşanacak seçimlerin, ikili ilişkilere yansımayaçağını düşündüğünü iletmiştir (FRUS, 5 Kasım 1960: 381).

Arşiv belgeleri tetkik edildiğinde iki büyük problem dikkati çekmektedir. Bunlardan biri U2 olayı nedeniyle Türkiye’nin Sovyetler karşında zor durumda kalmasıdır. Bu krizden sonra Sovyetler Birliği, ABD uçaklarının faaliyetlerine üslelerini açarak kolaylık sağlayan ölkeleri güdümlü füzelerle vurmakla tehdit etmiştir (Düzeyli, 2019: 117-118). Sarper, ABD’li yetkilerle yaptığı görüşmede Sovyetlerin bu konu üzerinden çok iyi propaganda yaptıklarını, ABD’nin daha fazla etki göstermesi gerektiğini belirtmiştir (FRUS, 21 Eylül 1960: 377). Bir diğer sorun ise füze krizidir (Uslu, 2016: 125-167). Türkiye’ye yerleştirilen ABD Jüpiter füzeleri, Türkiye

ve Sovyetler ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. NATO'nun Oslo'daki bir toplantısına katılan Sarper'e Nato Sekreterliği Jüpiter füzelerinin modasının geçtiğini ve bu füzelerin çok daha gelişmiş olan Polaris füzeleriyle değiştirilmesini istemiştir. Zira Polaris'in Doğu Akdeniz'de konuşlandırılması, Sovyetler karşısında karada yerleşik Jüpiter'e göre çok daha caydırıcı olacaktır. Bundan tr Türkiye'nin Jüpiter projesini askıya alabileceğini ileten yetkiliye Sarper cevaben Jüpiter projesinin askerî değeri hakkında yorum yapmaya muktedir olmasa da projenin psikolojik ve siyasi motivasyonlar itibarıyla Türkiye adına önemini vurgulamıştır. Sarper'e göre halen 1939 Ribbentrop-Molotov paktının ruhu Sovyetlerde hkimdir ve şayet bir gün Sovyetler herhangi bir emr-i vaki ile Kars'a girerse NATO'nun nasıl bir tepki vereceğini Amerikalı General Norstad'a sormaktadır. Norstad ise cevaben NATO'nun bu hususta tavrının oldukça sarıh olduğunu, duruma göre konvansiyonel ya da atomik kuvvetlerle müdahale edileceğini, Türkiye'nin savunmasının NATO taahhüdünün ötesinde, ABD için hayati önemi olduğunu bildirmiştir (FRUS, 14 Mayıs 1961: 364).

Yassıada Yargılamaları ve ABD

Darbe sonrası DP hkmeti yeleri yakalanmış ve Yassıada'da yargılanmaya başlamıştır. ABD bu yargılamaları yakından takip etmiştir. 11 Ağustos 1960 itibarıyla Büyükelçi Warren, Türkiye'de, başka bir ülkede olsa "tarafsız yargılama, hoşgörü ve itidal" talep edecek ve bunlar ihlal edildiğinde ayağa kalkacak sınıfların, DP'nin ileri gelenlerinin asılmasını istediklerini dile getirmiştir (FRUS, 11 Ağustos 1960: 376). Başka bir arşiv belgesine göre Warren, Sarper ile görüşmüş ve Sarper'in yargılamalar konusunda kendilerine "optimist" açıklamalarda bulunduğunu belirtmiştir. Yargılamanın usulüne dair de teknik bilgiler aktaran Sarper, Menderes'in esasen anayasayı ihlal suçundan yargılanacağını, ancak bununla birlikte muhtelif isnatların da kendisine yneltileceğini belirtirken, muhakemenin muhakkak adilane ve insaflı olacağını Amerikalılara taahhüt etmiştir (FRUS, 21 Eylül 1960: 377).

Arşiv belgelerine göre Sarper, Warren'den sonra göreve gelen Büyükelçi Hare ile olan görüşmelerinde Yassıada Mahkemelerinden sık sık bahsetmiştir. Sarper'in aktarımlarına göre MBK'nin ekonomi dışındaki büyük problemi Yassıada'dır. Görüşmelerde Hare duruşmaların uzamasının Türkiye için sıkıntı yaratacağı uyarısında bulunmuştur. Sarper ise hem Grsel'in hem de İnönü'nün yargılamaları titizlikle takip ettiğini, ancak son tahlilde kararın MBK tarafından verileceğini belirtmiştir. Sarper ayrıca ellerinden bir şey gelmediğini ve Grsel'in mahkemeye baskı yapması durumunda Baş Yargıç Salim Başol'un (Başol aslında Yüksek Adalet Divanı başkanıdır; fakat arşiv belgesinde Baş Yargıç 'Chief Judge' olarak geçmektedir) istifa edebileceğini söylemiştir. Sarper, ABD'ye yönetimin MBK'nin elinde olmasına rağmen mahkemenin bağımsız olduğu imajını vermeye çalışmıştır. Buna mukabil By-

kelçi ise kendisine bu hususta herhangi bir talimat gelmediğini, ancak şahsi fikrine göre her ne kadar bu yargılamalar Türkiye'nin dâhili meselesi de olsa, yurtdışında da tezahürleri olabilecek sonuçlar doğurabileceği kanaatini bildirmiştir. Büyükelçi Amerikan kamuoyunun tevlic bir çözümü kabul edebileceklerini, ancak herhangi bir idam cezasına tepki göstereceğini ifade etmiştir. Büyükelçi görüşmenin sonunda Sarper'in de çıkacak kararlara ve şayet olumsuz bir sonuç çıkarsa bunun dış kamuoyu tarafından nasıl algılanacağına dair müdrük olmadığını, bundan ötürü de mezkûr görüşmenin etkili olabileceğini bildirmiştir (FRUS, 4 Nisan 1961: 360).

7 Ağustos 1961 tarihli belgede ise Sarper'in bu konuyu yine Hare'ye açtığı ve kendisi gibi cezalar hususunda daha ılımlı olan Gürsel, İnönü, Aksal ve bütün kabine ile görüşüklerini zikrettiği görölmektedir. Sarper bu hususta dönemin Genelkurmay Başkanı ve özgül ağırlığı oldukça yüksek olan Silahlı Kuvvetler Birliği'nin lideri konumunda olan Cevdet Sunay'ın da müstakbel infazlar karşısında gayret gösterdiğini iletmiştir. Hare ise cevaben, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bir köprü teşkil ettiğini ve demokratikleşme hususunda model olarak dünyada mühim yeri temsil ettiğini vurgulayarak muhakemenin sadece iç hukuku değil dış kamuoyunu da ilgilendireceğini söylemiştir. Türkiye'nin 27 Mayıs'ta "kansız bir darbe gerçekleştirerek" dünyayı etkilediğini ancak olası idam cezalarının bütün bu algıyı değiştirebileceği yorumunda bulunmuştur (FRUS, 7 Ağustos 1961: 368).

İnönü'nün ve Gürsel'in çabalarına, ABD'nin uyarılarına rağmen idamlar gerçekleşmiştir. Hatta ABD Başkanı Kennedy Yassıda Yargılamaları hakkındaki endişelerini içeren bir telgrafı Hare'ye yollasa da idamlara engel olamamıştır (Düzeyli, 2019: 203). Nitekim idamların infazından hemen önce tanzim edilen 15 Eylül 1961 tarihli rapora Hare, mezkûr telgraftan hemen sonra Sarper ile görüşüğünü, "yapabilecek bir şeyin olup olmadığını" sorduğunu, hatta kendisinin Gürsel ile görüşme talimatı aldığını, ancak şartların buna müsaade etmediğini belirtmiştir. Sarper ise cevaben Türkiye'de bir tarafta akıl ve tecrübe diğer tarafta ise aceleci bir kaba mizacın şiddete meyyal tarafı olduğunu, artık ne Büyükelçi'nin ne de ABD Hükümeti'nin infazlara dair bir şey yapamayacağını iletmişini ifade etmiştir. Hare'ye göre ABD artık vicdanen müsterih olmalıdır (FRUS, 15 Eylül 1961: 370).

Sonuç

Yazının başında da belirtildiği üzere Amerika ile ilişkiler 1830 yılıyla başlamış, ancak ilişkilerin hızlanması Millî Mücadele sürecine tekabül etmiştir. Bununla birlikte Amerika'nın Türk dış politikasının başat unsuru olması keyfiyeti II. Dünya Savaşı sonrası süreçte gerçekleşecektir. Bunun sebebi ABD'nin II. Dünya savaşı sonrası süreçte Batı bloğunun öznesi olmasıdır. Esasında makalenin başlığı çerçevesinde düşünülecek olursa, Türk dış politikasının kabaca son 150 senesinin Batı

bloğunun içerisinde yer alma arzusu dâhilinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Batı bloğuna karşı verilen Millî Mücadele sonrasında dahi Türk dış politikasının ana çerçevesinin Batı bloğunda yer almak olduğu göz önünde bulundurulursa, mezkûr arzunun hacmi de ortaya çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında bu arzu beraberinde Amerika öncülüğünde “hür dünya” olarak nitelendirilecek ittifaka katılmayı getirmiş, CHP iktidarı ile başlayan süreç DP döneminde azamî seviyede devam ettirilmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinin metninde yer alan “NATO ve CENTO’ya bağlıyız” ibaresi esasında darbeyi gerçekleştiren subayların geleneksel dış politikadan farklı düşünmediklerini ortaya koymuştur. Nitekim yazıda kullanılan belgelerden anlaşılan darbenin daha ilk gününden itibaren Amerikalıları bu hususta müsterih tutma çabasının yer aldığını göstermektedir. Amerikalıların tutumuna göz atıldığında ise 27 Mayıs’tan her ne kadar tedirgin gözükmeseler de bilhassa Ortadoğuda meydana gelen ve Bağlantısız blok dairesinde hareket edecek devrimlerin bir benzerinin mi yaşandığı sorusunu sormayı ihmal etmemişlerdir. Ancak hariciye raporları bu sorunun cevabını kısa bir sürede aldıklarını göstermektedir.

MBK’nin bilhassa malî yardımlar hususunda, “gerekirse başka yerlere de müracaat ederiz” kabilinden çıkışları da son 150 yıllık, muvazene sistemine dayanan dış politika stratejisinin ürünlerinden birisidir. Amerikalılar ise bu tip “çıkışların” gerçekleşeceğini düşünmeseler de MBK tarafından yöneltilen talepleri yerine getirdiği gözlemlenmektedir. Talepleri yerine getiren ABD ise Türkiye’ye her daim “Batı ittifakının bir üyesi olduklarını” hatırlatmış, bu meyanda askerî idarenin mümkün mertebe en hızlı bir şekilde sivil idareye geçmesi yönündeki telkinlerini sürekli iletmekten imtina etmemiştir. ABD’nin telkin ettiği bir diğer husus olarak ise Yassıada Mahkemeleri’nin yine mümkün mertebe adilane bir şekilde hareket etmesi ve mutasavver idamların gerçekleştirilmemesi noktasındaki ısrarıdır. Hem ABD’nin hem MBK Başkanı Gürsel’in hem de dönemin en güçlü siyasal figürü olan İsmet İnönü’nün karşı yöndeki tutumuna rağmen idamların gerçekleşmesi ise üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

KAYNAKLAR

Arşivler

1. The Foreign Relations of the United States Archives (FRUS)
2. Foreign Relations of the United States (FRUS), Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 28 Mayıs 1960, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey; Volume X, Part 2, Document 365.
3. FRUS, Special National Intelligence Estimate, 19 Temmuz 1960, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Document 371.

Tarih Araştırmaları V

4. FRUS, Memorandum of Conversation, 2 Ağustos 1960, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Document 374.
5. FRUS, Letter From the Ambassador to Turkey (Warren) to the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Jones), 11 Ağustos 1960, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Document 376.
6. FRUS, Memorandum of Conversation 21 Eylül 1960, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2 Document 377.
7. FRUS, Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 5 Kasım 1960, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Document 381.
8. FRUS, Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 4 Nisan 1961, 1961-1963, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document 360.
9. FRUS, Telegram From the Embassy in France to the Department of State, 14 Mayıs 1961, 1961-1963, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document 364.
10. FRUS, Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 7 Ağustos 1961, Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document 368.
11. FRUS, Memorandum of Conversation, 2 Eylül 1961, 1958-1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Document 369.
12. FRUS, Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 15 Eylül 1961, Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, Document 370.

Kitaplar

13. Armaoğlu, F. (2018). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, 24.Baskı, İstanbul: Kronik Kitap.
14. Armaoğlu, F. (2019). *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*, 2. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap.
15. Armaoğlu, F. (2018). *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap.
16. Avcıoğlu, D. (2013). *Türkiye'nin Düzeni: Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
17. Çavdar, T. (2019). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, 6.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
18. Gönlübol, M. (1987). *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt:1 (1919-1973)*, 6.Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
19. Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları.
20. Hale, W. (2014). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Yayınları.
21. Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
22. Köse, İ. *Türk Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü(1919-1927)*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara:2006.
23. Küçük, Y. (2005). *Türkiye Üzerine Tezler:2*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
24. Oran, B. (2019). *Türk Dış Politikası Cilt:1 1919-1980*, 15.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
25. Özdağ, Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, 2.Baskı, İstanbul: Boyut Yayınları.
26. Sanlı, F. S. (2019). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne Tarihi Süreç, İdeoloji, Politika (1960-1969)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
27. Tuncer, H. (2014). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
28. Uslu, N. (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Nobel Kitap.
29. Zürcher, E. J.(2017).*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, 34.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tarih Araştırmaları V

Makaleler/Kitap Bölümleri

30. Akça, B.- Kıyanç. S.(Ekim 2018). 'CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi', *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, Sayı:36, s.528-564.
31. Akçay E. - Özdemir A. (2013). 'ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı:9, s.7-29.
32. Armaoğlu F. (2000). 'Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri', *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*, Yay. Haz. Berna Türkdöğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.281-297.
33. Aytepe, O. (Kasım 1999-2003). "Milli Mücadelede Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 24, s.475-486.
34. Doğanay, R. (Bahar 2014). "Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk-Amerikan İlişkileri (1918-1927)", *Turkish Studies*, Vol. 9/4.
35. Erdem, E. E. (2020). 'Türkiye-ABD İlişkilerinin Zirve Noktası: Celal Bayar'ın ABD Ziyareti', *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.135-151.
36. Malkoç E. (2006). "Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 9, s.89-127.
37. Okur. M. A. - Güç. K. (Ekim 2019). "Amerikan Belgelerinde Alparslan Türkeş: Kurgular ve Gerçekler", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, s.60-77.
38. Özcan, G. (2017). 'Altmışlı Yıllarda Dış Politika', *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, s.217-157.
39. Yavaşça K.(2017). 'Ada'da Bir Müsamere: Düşükler Yassıada'da', *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, s.117-139.

Tezler

40. Düzeyli, O.(2019). *Milli Birlik Komitesi Döneminde Türk Dış Politikası*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Dr. Öğr. Üyesi Arda Baş.
41. Kıyanç, S. (2018), *ABD Arşiv Belgelerine Göre Türkiye'de Askeri Darbeler (1960-1980)*, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Dan: Prof. Dr. Bayram Akça.
42. Yüreksiz, I. (2019). *The New York Times Gazetesinde Türkiye (1945-1960)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Prof. Dr. Hakan Uzun, Ankara.

İnternet Kaynakları

43. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021).
44. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d365>. (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2021).
45. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d371> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2021).
46. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d374>. (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021).
47. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d376> (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021).
48. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d377> (Erişim Tarihi 13 Ekim 2021).
49. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d369> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2021).
50. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d381> (Erişim Tarihi 13 Ekim 2021).
51. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d360> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2021).
52. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d364> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
53. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d368> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021).
54. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d370> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021)